

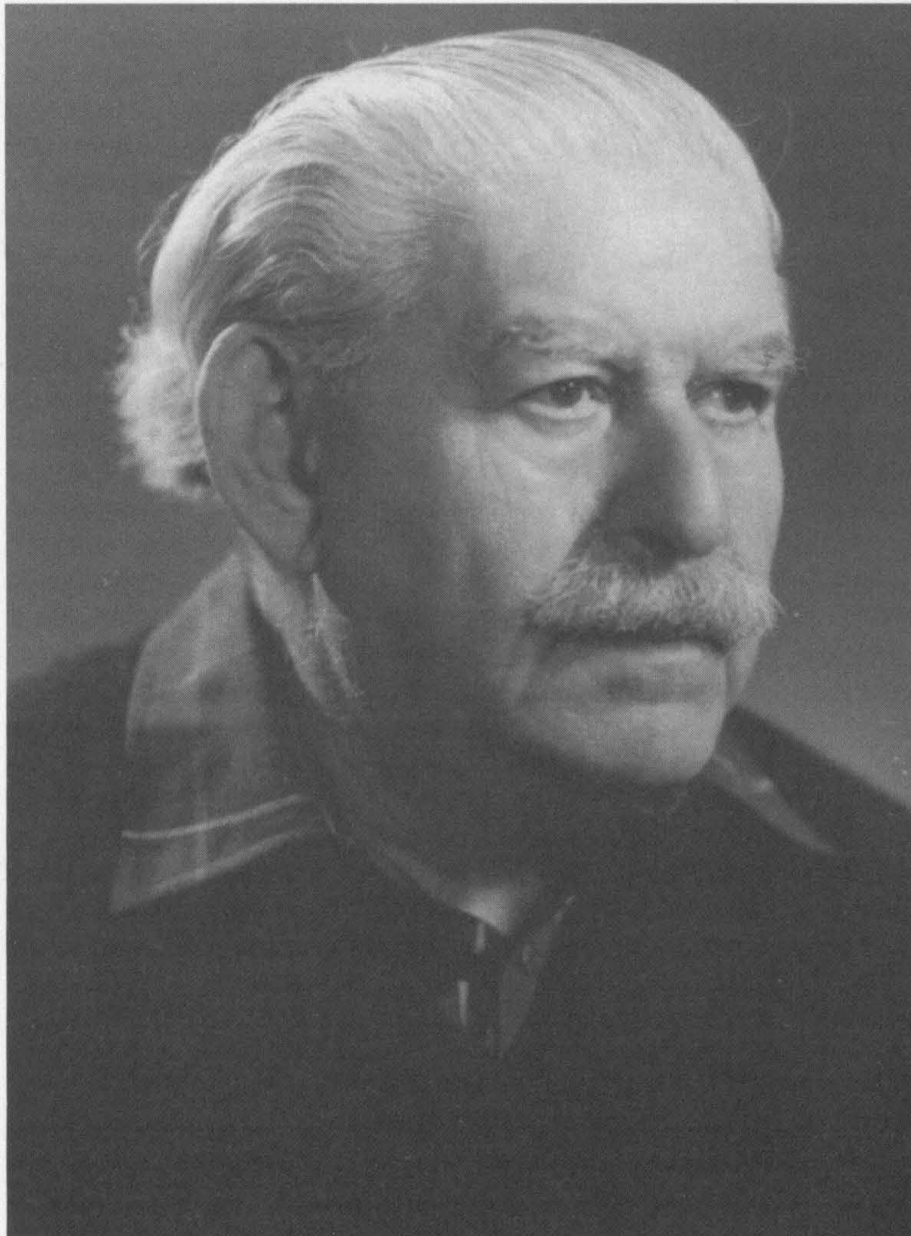
Citation:

B.H. Stricker, Levensbericht H.J. Polotsky, in:
Levensberichten en herdenkingen, 1992, Amsterdam, pp. 47-50

Herdenking door B.H. Stricker

Hans Jakob Polotsky

13 september 1905 - 10 augustus 1991

Hans Jakob Polotsky

47

Op 10 augustus 1991, overleed te Jeruzalem Hans Jakob Polotsky, buitenlands lid der Akademie.

Polotsky, geboren in 1905 te Zürich in Zwitserland, waar zijn vader zich aan de Technische Hochschule in de studie der scheikunde bekwaamde, was een zoon van Russische ouders, in 1905 na de eerste revolutie uit Rusland uitgeweken. Hij bracht zijn jeugd jaren te Berlijn door, verkreeg een gymnasiale opleiding en geraakte op dertienjarige leeftijd, nog als een kind, onder de bekoring der oud-Egyptische beschaving. Hij betrad de Universiteit in 1924, met als onderwerpen van studie de Egyptologie en de Semietische Taal- en Letterkunde. Zijn leermeester in het eerst-genoemde was K. Sethe. Een jaar nadien ging hij van Berlijn over naar Göttingen en volgde daar de colleges van met name M. Lidzbarski en A. Rahlfs. Hij besloot zijn wetenschappelijke opleiding in 1929 met een dissertatie gewijd aan een oud-Egyptisch onderwerp: 'Zu den Inschriften der 11. Dynastie'. In 1934 emigreerde hij naar Israël, waar hij zich te Jeruzalem vestigde. Hij verkreeg een aanstelling aan de Hebreeuwse Universiteit, doorliep de lagere rangen en werd in 1961 als gewoon hoogleraar aangesteld. Met een onderbreking in het jaar 1967-1968, waarin hij een gasthoogleraarschap te Kopenhagen vervulde, was hij in deze functie werkzaam tot het jaar 1974. Daarin werd hij, bij het bereiken van de leeftijdsgrens gepensioneerd.

Polotsky bezat een uitgebreide talenkennis. Hij beheerste de Germaanse en Romaanse talen van West- en krachtens zijn afkomst de Slavische talen van Oost-Europa. De Semietische talen kende hij alle, en na afloop zijner universitaire studiejaren wist hij zich ook het Turks en het Perzisch eigen te maken. Van de dode talen, het Grieks en het Latijn, was de kennis hem reeds op de schoolbanken bijgebracht. Daarbij voegden zich aan de Universiteit de talen van zijn hoofdvak, het Egyptisch en het Koptisch.

Te Göttingen werd Polotsky te werk gesteld bij het onder de hoede van het Gesellschaft der Wissenschaften aldaar staande en door A. Rahlfs geleide Septuagint-Unternehmen, de uitgave beogend van de onder de regering der Ptolemaeën te Alexandrië vervaardigde Griekse vertaling van het Oude Testament. Hij bewerkte in deze functie het Koptische, Syrische en Arabische materiaal en kwam al doende in nauw contact met de antieke handschriften. In de Egyptologie is dit contact noodzaak en vanzelfsprekend, in de Klassieke studiën en in de Semietistiek, waarin men zich pleegt te beperken tot de gedrukte tekstitgaven, is het dat geenszins. Polotsky's werk aan de uitgave der Septuaginta heeft zijn sporen nagelaten in diens latere publikaties, was echter van voorbijgaande aard.

In 1930 werden door C. Schmidt, hoogleraar in de theologie aan de Universiteit te Berlijn, in de antiquiteitenhandel te Caïro fragmenten aangekocht van een Manichaeïsch geschrift in Koptische vertaling. Mani, in 216 of 217 A.D. in Babylonië geboren, maar Pers van oorsprong, stichtte onder de regering van de eerste vorsten uit het huis der Sasanieden een nieuwe godsdienst, die zich snel in het Midden Oosten, op Afrikas noordkust en in Midden-Azië verbreidde, maar

sedertdien onder de druk van de Islaam weder te gronde ging. In Egypte werd in de provincie Fajoem door clandestiene opgravers een kleine Manichaeïsche bibliotheek aangetroffen, die naar gewoonte in delen werd uiteengelegd en over de weg van de antiquiteitenhandel in slechte staat van bewaring in Europa terecht kwam, voornamelijk te Londen in de private verzameling van A. Chester Beatty en, door toedoen van C. Schmidt, in de Staatliche Museen te Berlijn. Polotsky, hiertoe aangezocht, verklaarde zich bereid zich met de uitgave dezer teksten te belasten. Hij publiceerde in 1934 als eerste vrucht zijner arbeid een bundel Manichaeïsche homiliën. Een groter werk, de Kephalaia, uitvoerige uiteenzetting der Manichaeïsche theologie, was voor de helft klaar, toen Polotsky Europa verliet en naar Israël emigreerde. Het werk aan deze laatste uitgave werd door zijn opvolger A. Böhlig ten einde gevoerd. Vanuit Israël leverde Polotsky in 1935 aan Pauly's Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft onder het lemma 'Manichäismus' nog een goed gedocumenteerd overzicht van de stand der Manichaeïsche studiën en nam daarmede van deze studiën, en van de eerste periode zijner wetenschappelijke bedrijvigheid, afscheid.

Het moet in de eerste jaren van zijn verblijf in Israël geweest zijn, dat Polotsky de ontdekking deed, die zijn wetenschappelijke ontwikkelingsgang zou bepalen. Het Koptisch, de Egyptische taal in haar laatste phase, heeft de eigenaardigheid een dubbel stelsel van vervoeging te bezitten. Het heeft niet een, maar twee paradigma's voor zowel de verleden als de tegenwoordige en de toekomstige tijd. De beide stelsels worden ogenschijnlijk door elkander heen gebruikt. Zolang als het Koptisch in Europa bestudeerd werd, is gezocht naar de bestaansreden van deze zonderlinge verdubbeling. Polotsky wist haar te verklaren. Het bleek, dat hij, aldus doende, een breuklijn had opengelegd, waarlangs hij doordringen kon tot in de oudste lagen van het Egyptische taaleigen. Een reeks geheel nieuwe syntactische structuren werd door hem in het licht gesteld. Polotsky heeft zijn resultaten, behalve in een aantal kleinere studies, in twee verhandelingen nedergelegd: de eerste, van 1944, getiteld: 'Etudes de Syntaxe Copte', waarin hij de Koptische en Laat-Egyptische, de tweede, van 1965, getiteld 'Coptic Tenses', waarin hij de Middel- en Oud-Egyptische gegevens had bijeen gebracht. De kwaliteit dezer werken verzekert hun auteur een plaats naast de grote philologen der voorgaande generatie, Erman, Sethe, Gardiner, Gunn; om slechts hen te noemen, die de grondslag legden van de studie der Egyptische grammatica. Op de details kan in het korte bestek dezer herdenking niet worden ingegaan. Mij persoonlijk trof Polotskys demonstratie van de zwakke positie door het Egyptische werkwoord in de zinsbouw ingenomen; waarin het steeds ondergeschikt is aan een nominale of adverbiale constructie. Mogen wij hier denken aan de zwakke positie, waarin in de antieke physica de beweging verkeert ten aanzien der substantie?

Naast de studie van het Egyptisch heeft Polotsky de studie der Semietische talen over een breed front voortgezet. Zijn voorkeur ging daarbij uit naar de talen van Noord-Oost Afrika, het Ethiopisch en de daarvan ten dele afgeleide jongere talen als het Amhaars, het Goerage, het Tigrinja, en aan de noordelijke grens van het

Semietische areaal naar het Nieuw-Syrisch. Menige scherpzinnige studiën zijn door hem over deze talen uitgebracht; die echter zijn werk aan de Egyptische grammatica niet uit de centrale positie in zijn oeuvre hebben vermocht te verdringen. De eenheid door hem uit deze verscheidenheid geschapen was de eenheid der linguïstiek, der vergelijkende taalkunde. Dode of levende talen, zo lijkt het, het was hem om het even. De taal als zodanig fascineerde hem. Reeds de publikaties zijner jongere jaren geven hiervan blijk; de leeropdracht, waaronder hij zijn functie aan de Hebreeuwse Universiteit aanvaardde, luidende 'de Egyptische en de Semietische taalkunde', bevestigt het. Toen, na zijn in het onderwijs volbrachte taak, bij hem het verlangen opkwam zijn wetenschappelijke resultaten samen te vatten, deed hij dat in het kader der linguïstiek. Alzo kwam in 1976 zijn studie tot stand over 'Les Transpositions du Verbe en Égyptien Classique' en in 1990, het jaar voor zijn overlijden, zijn laatste publikatie in boekvorm, 'Grundlagen des Koptischen Satzbaus'.

Polotsky heeft vele publikaties van anderen besproken. In deze recensies spaart hij de door hem beoordeelde auteur niet en legt diens feilen onverhuld bloot; gewoonlijk zonder polemiek. Hij betoont zich anderzijds geïnteresseerd, geeft veel van zichzelf en weet zijn 'slachtoffer' ook te prijzen en zelfs te bewonderen. Het moet wel zo zijn, dat uitwisseling van gedachten bij Polotsky aan een behoefte heeft beantwoord. Polotsky's betoogtrant is steeds kort, zijn woordgebruik sober. Zijn onderwerp, welk ook, wordt steeds benaderd over de weg der problematiek. Hij is er niet op uit het zijn lezers gemakkelijk te maken. Zijn uiteenzettingen moeten worden bestudeerd.

Wie Polotsky als mens is geweest, ik vermag niet het te zeggen, daar ik hem slechts een enkele keer, aan een maaltijd, mocht ontmoeten. De herinnering aan hem, die mij zal bijblijven is deze, dat de waarde van zijn werk door mij eerst laat, en veel te laat, is onderkend. Voor de jongere generatie is het een uitgemaakte zaak: Er is een Egyptische grammatica, van voor Polotsky. Er is een Egyptische grammatica, een andere, van na Polotsky.